

Smutné anekdoty

Jajkele a Boh

“Prepáč, Pane, ale nie každý človek sa ti vydaril.”

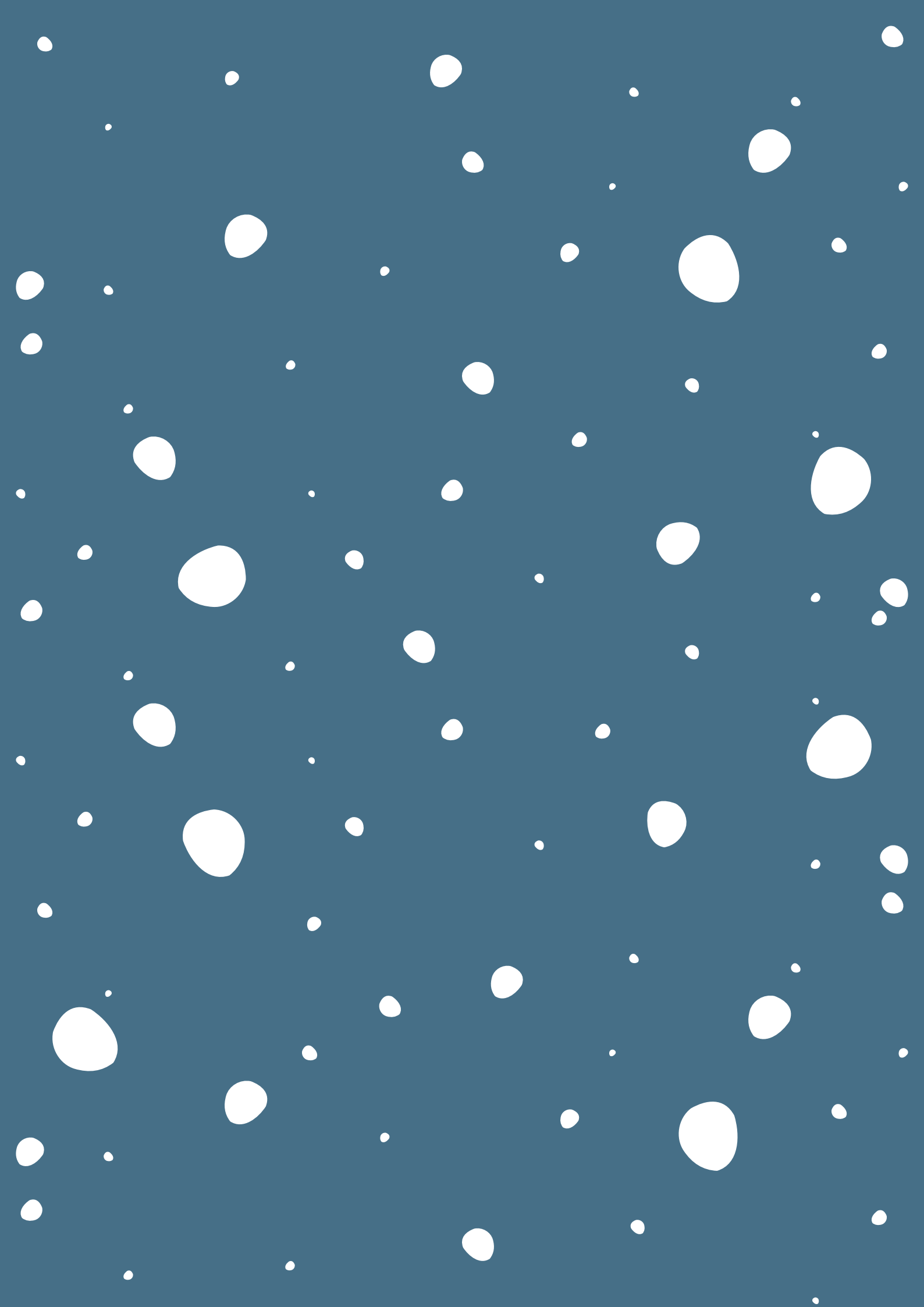
“Jajkele, aj ja mám lepšie a horšie dni.”

Tomáš Janovic

KULTÚRNY KYSLÍK: 04

ZNOVUZRODENIE KRITIKY

2018

OBSAH

Vianočné kultúrne rozjímanie

Čo hľadáme na Vianoce v kultúre?

5 EDITORIÁL
Magda Vášáryová	28 VIANOCE NA RÍNKU
V KRAKOVE
Jacek Purchla
6 STRED ČASU NA PERIFÉRII
Miroslav Kocúr	31 OBEŤ VIANOC
- KULTÚRNY REFERENT
Jana Javorská
11 HALUZ
VY-A-NOCE
IKP	34 MILÁ MAGDO
Jiří Stránský
13 NEMECKÝ ROMANTIZMUS
V NAŠICH KONČINÁCH
„FOR EVER“
Magda Vášáryová	35 SVIATOČNÁ KULTÚRA
ALEBO ĎALŠIE KK -
KULTÚRA KONZUMU
Denis Farkaš
16 ROZHOVOR
S KATARÍNOU NÁDASKOU	38 MONITORING IKP
21 VIANOČNÝ PRÍBEH
ZOSTÁVA VĎAKA SVOJIM
PRESTROJENIAM
Ondrej Prostredník	42 SLOVNÍK
26 ŽE VRAJ GÝČ NIE JE TO,
ČOHO BY SME SA MALI
BÁŤ	

TIRÁŽ

VIA CULTURA
INŠTITÚT PRE
KULTÚRNU
POLITIKU

ISSN 1339-6919

Kultivovaná
slovenská
kultúrna politika
je kľúčom
k modernej
národnej identite
a európskej
úrovni
myslenia

Kultúrny kyslík Cultural Oxygen

5. ročník, 2018
4. číslo
Bratislava

Publikuje

VIA CULTURA;
Inštitút pre
kultúrnu
politiku

**Projekt
vydávania
časopisu
Kultúrny kyslík
z verejných
zdrojov
podporil Fond
na podporu
umenia:**

Redakčná rada

Erhard Busek
Jacek Purchla
Jiří Stránský
Michal Prokop
Péter Inkei
Tomáš Janovic
Marián Amsler
Michal Ditte
Pavína Fichta
Čierna

Redakcia

Magdaléna
Vášáryová
Martin Katuščák
Jana Javorská

Jazyková a štylistická úprava

Juraj Buzalka
Andrea Figulová

Grafický návrh

Matúš Slovák,
Truben studio

Grafická úprava

Andrej Mišina -
grafickydizajner.sk

www.ikp.sk

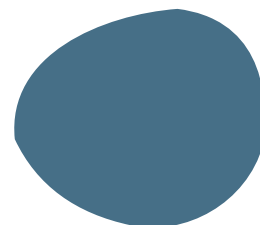
ikp@ikp.sk

Facebook

Via Cultura
Inštitút pre
kultúrnu
politiku

**u. fond
na podporu
umenia**

Moralisti, uponáhl'ané matky, deti so svojimi náročnými nárokmi, predavačky v preplnených obchodoch sú čím ďalej tým kritickejši voči spôsobu, ako sa chystáme a ako mienime tráviť sviatky okolo návratu slnka na našu pologuľu. Pop speváci a autori ich piesní, farári všetkých náboženstiev, ľudové hudby a krojované detičky, celebrity všetkých masí, remeselníci ľudových výrobkov, zdobitelia medovníčkov, autori vianočných rozprávok a videí, reklamní remeselníci, tí všetci majú už od konca októbra programovú a finančnú hossu. Umelci, neschopní využiť tento ekonomický boom, stoja bokom. Napríklad spisovatelia. Pokiaľ sa ich výtvory nedostanú pod vianočné stromčeky, majú smolu. Darmo sa považujú za tých najdôležitejších „štartovačov“ nových myšlienok a vízií a kultúrnu chrbtovú kosť národa. Čo keby využili nastavajúce temné noci na premyslenie koncepcií, ako by sme mohli začleniť modernejšie prvky kultúry, priam moderne poňatého duchovna a začleniť ich do nášho zvykoslovia. Aby sme nehládali celú noc nejakú lesu, aby sme ňou mohli triasť a aby sme nevláčili hrubú dlhú reťaz do paneláka a snažili sa ju obtočiť okolo štedrovečerného stola. **Chcelo by to nové nápady, ktoré by sa s pomocou kultúrnej politiky mohli dostať k vystresovaným ľuďom, ohrozeným nezmyselnými pôžičkami na ešte nezmyselnejšie darčeky a dať Vianociam moderný kultúrny rozmer.**

V tomto roku sme vám dodali na čítanie a premýšľanie tri dôležité témy - uvažovanie nad otázkou, čo všetko patrí a malo by patriť do kultúry na jar, kritický pohľad na neexistujúcu politiku kultúrneho turizmu na leto a vzťah medzi médiami a kultúrou v jeseni. Dnes vám ponúkame na zimné večery tému, ktorá na nás vyrevuje už od októbra – Vianoce. A práve preto sme sa na ne pozreli z iného uhla, nepopulárneho, nevyzdobeného, zabúdaného. Z pohľadu našej kultúrnej tradície a kultúrnej politiky. K tomu monitoring najdôležitejších kultúrnych ocenení v roku 2018 a aktuálny slovník o našej súčasnej kultúrnej úzkosti a strachu.

Magda Vášáryová

STRED ČASU NA PERIFÉRII

KULTÚRNY
KYSLÍK

6

Byť v centre diania a ovplyvňovať chod sveta alebo byť len pasívnym divákom? Ako keby nejestvovala žiadna iná poloha. Obraz spiaceho či nevedomého človeka a človeka, ktorý je aktívny, sú ako keby jediné dve alternatívy bytia. A tak sa delíme na ľudí aktívnych a menej aktívnych. Na tých, ktorí vytvárajú dianie a usmerňujú iných a na tých, ktorí sú len figúrkami na šachovnici.

A potom je tu niečo ako software takéhoto fungovania sveta a nad ním jeho autor. Tí, ktorí majú k autorovi bližšie, sa dostávajú do privilegovaného postavenia prostredníkov a tí obyčajnejší majú tendenciu k týmto mágom a technológom moci nekriticky vzhliadať. Preto je celkom prirodzené mať vzory, idoly, ikony a vodcov. Akákoľvek literárna, filmová či výtvarná reflexia fenoménu moci, vplyvu a bezmocnosti je vždy len jeden z ďalších pokusov o vyrovnanie sa s tým, čo je pre ľudstvo či pre významnú časť sveta rozhodujúcim spôsobom určujúce pre všetko, čo sa deje okolo nás.

Na konci Adventu sa ľudia majú postupne dostávať od toho, čo vidia, k tomu, čo viditeľné nie je. Od adventných kalendárov k posolstvu Vianoc. Od darčiekov k úmyslu obdarovať iného či k ochote hľadať za darom niečo hlbšie, neviditeľné. Všetko je síce merateľné, ale nie všetko je možné odmerať exaktne a už vôbec nie experimentálne dokázať. Napriek veľkým očakávaniám nie je jednotlivец často schopný ani ochotný prijať osobnú zodpovednosť a snaží sa jej váhu presunúť na svoje okolie, na tých druhých, okolnosti, dobu, ktorá je ... aká? taká. Na osobnej úrovni veľmi často prenechávame rozhodnutie v otázkach, majúcich významný vplyv na naše okolie, keď všetci očakávajú aktivitu a iniciatívu, na tých druhých. Nie my, Pane Bože, tí druhí, nech sa konečne chopia iniciatívy.

V dejinách biblického rozprávania sa táto iniciatívna intervencia v prelomových okamihoch ukazuje ako moment, kedy namiesto

človeka koná Boh. Kým iní spia, Boh koná, lebo človek nechápe svoju úlohu v dejinách. Biblické dejiny rátajú s touto možnosťou. Mať strach je v biblických textoch úplne normálne. A vtedy nastupujú na scénu sny, zjavenia a anjeli. Boží hlas zaznieva takto virtuálne, ale je aj zapísaný v biblickom texte. A tí, ktorí by podľa očakávania mali byť aktívni, spia. Ako pastieri, ktorých zobudí zvláštny úkaz na nebi, ako Ježišovi priatelia, keď ho prišli zajať rímski vojaci. Hoci jeden z nich nespál. Zradca.

Aj preto je lepší prípad, ak len spíme, lebo keď nespíme, sme v úlohe aktívne utekajúcich aktérov deja a zlyhávame. Tento postoj biblických postáv je v príkrom protirečení s ich rozhodným nastavením či predsavzatím stáť na tej správnej strane. Chceli byť aktívni vtedy, keď si mysleli, že k tomu, aby svoje rozhodné slová potvrdili aj autentickým postojom, nikdy nedôjde. V takej dramatickej konštelácii ako je napríklad strata priateľov, prenasledovanie, odsúdenie okolia, alebo ešte niečo horšie. Spánok je v tomto zmysle nielen popisom fyziologickej únavy, ale aj stavu ducha ľudí, ktorí v bezprostrednej Ježišovej blízkosti nedokázali zotrvať v sústredenej pozornosti a reflexie prítomného ducha. To, že nevydržali so svojim Majstrom ani jeho najbližší spolupracovníci, neznamena, že by sme si mali zúfať. Skôr naopak, je to povzbudenie. Nemáme na to, na čo si trúfame. Naše deklarácie sú na úrovni Petrovho zlyhania, ktorý si trúfal nikdy nezlyhať a onedlho na to opakovane zaprel svojho Majstra.

Už sa vám to stalo? Kto z nás ešte nezažil opakovane, že mal odvalu na veľké veci a potom začal kalkulovať? Oplatí sa mi byť aktívny? Pôjdeme do každého zápasu? Bojíme sa o seba, o rodinu, o prácu. Bojíme sa neistej budúcnosti aj po tom, keď sa postavíme na tú správnu stranu.

Adventné predvianočné reflexie sú práve o tomto. V biblických dejinách aj v osobnej reлектúre príbehu Narodenia ide práve o toto. Zrazu sa prebudíme a vidíme, že všetko je trochu inak. Náš vianočný idylický Boh je iný, ako by sme chceli. Iný, ako by sme si ho chceli vysnívať. Problémom je, že zlo nie je možné jasne vymedziť. Dospelý tridsiatnik, ten, ktorý vyrástol z betlehemských plienok, je odvádzaný v putách a zradca je jeden z nás. Všetko sa neprijemne zauzľuje. A tak volíme strategický kompromis, ústup. Prebudenie je preto precitnutím a moderne povedané *refreshnutím* toho, čomu veríme. Výzva k adventnej bedlivosti je vlastne pozvaním

k vylepšeniu duchovnej kondície. Bedliť znamená vedieť, že Advent je spomienkou a sprítomnením nečakaného. Nečakané prebudenie nádeje sa zmenilo v Ježišovi Kristovi na realitu. Naivné očakávania mesiášskeho veku sa zrazu naplnili a smrť, klamstvo, pretváрка či vypočítavosť zbožných farizejov a zákonníkov – tých ľudí, ktorí sa považovali za tých dobrých - boli vystavené náhlej reлектúre.

Neviete, čo to je? Reлектúra je v dejinách interpretácie posvätných textov proces, kedy sa pri čítaní dostávajú do nášho vedomia nové významy. Vedeli sme síce, čo sme čítali, ale neporozumeli sme textu v zmysle toho, ako sa naplnil. Príbeh narodenia, ktorý sa posunul do obdobia zimného slnovratu, aby sme mali nad ním v našej európskej kultúre viac času premýšľať. Aby sme sa pokúsili pochopiť, že Ježiš je Mesiášom, ale nie je to vznešený veľkňaz či zákonník. Nie je to dokonca ani zdatný povstalec či revolucionár, ktorý sa už-už natáhuje za mocenskými pákami. Triumfalizmus biblického rozprávania je tiché víťazstvo pravdy a ducha a nie tak vytúžené definitívne a zdrvivé víťazstvo nad všetkými.

Betlehémske dieťa je tesár, ktorý sa živí prácou svojich rúk a v cieľovej rovinke svojho života trvá na tom, že neprišiel zmeniť Zákon, ale ho naplniť. Dnes by sme povedali, že Ježiš až filozoficky liberálne trvá na veľmi širokej interpretácii židovskej Tóry. Hovorí o uctievaní Boha v Duchu a v Pravde a nie v sakrálnom priestore Šalamúnovho chrámu či na posvätných výšinách Palestíny či Sinajského polostrova. Príkladom rešpektu voči iným nie sú v jeho príbehu farizeji a zákonníci, ale milosrdný Samaritán – inoverec, ktorý sa postará o chudáka, ktorého zmlátili chuligáni. Nepohrda prostitútkami, naopak, rozpráva sa s Máriou Magdalénou a neodsudzuje ju, lebo byť predajným človekom neznamena predávať len svoje telo. Oveľa horšie je byť pokrytcom, ktorý predáva svoju dušu, svoje presvedčenie a postoje, ktoré z večera do rána flexibilne zmonetizuje. Toto sprítomnenie nečakaného príchodu je duchovná dispozícia a ochota preformátovať naše uvažovanie a vedieť, že biblický Najvyšší je vždy iný a koná vždy inak. Jednoducho a nečakane. Preto výzva k bedlivosti, lebo nevieme ani dňa ani hodiny.

Máme prirodzenú tendenciu hľadať viditeľné a uchopiteľné záchytné body, ktoré nechceme opustiť. Posvätné texty zvädzajú byť konzervatívne opatrný. Nie sme celkom spokojní ako „slušní ľudia“ s tým, že náš Boh bol ako človek náboženský reformátor a vlastne freelancer. Nevidíme a nechceme prijať, lebo sa nás to

osobne dotýka, že Ježiš sa postupne dostával do čoraz otvorenejšieho konfliktu s povrchným náboženským postojom svojich súčasníkov na úrovni rituálnej zbožnosti. S farizejmi, ktorí pohrdali Samaritánmi, pohanmi, Grékmi aj Egyptanmi a vlastne všetkými, ktorí nechodili do toho správneho kostola, ako by sme dnes povedali. Pohrdali aj liberálnymi saducejmi, aj príliš horlivými zelótmi či náboženskými fanatikmi iných židovských skupín. Paradoxne to však boli práve títo „slušní“ veriaci ľudia, ktorí mali eminentný záujem, aby tesár z Nazaretu prestal hovoriť a vyrušovať. Umlčanie nepohodlného hlasu je hlboká antropologická skutočnosť, v ktorej sme si opäť s biblickým človekom blízki. Je to túžba nemeniť zabehané a nechať veci tak, ako sú. Je to rezistencia voči nepohodlnej zmene. Nie je to príliš lichotivé, ale identifikujeme sa tým práve s negatívnymi hrdinami dramatického príbehu biblickej tradície.

Biblický text je však v kresťanskej duchovnej kultúre živé slovo. Ježiš je slovom, ktoré sa stalo telom. Uskutočnilo sa a to tak, že nadobudlo konkrétnu ľudskú podobu ako tvorivé konanie Stvoriteľa, ktorý povedal a udialo sa povedané. Realizované slovo, ktoré sa rozpráva so svojimi súčasníkmi, je nepochopiteľným príbehom tajomstva, ktoré sa odohralo na betlehemských pasienkoch asi pred 2020 rokmi. Je to živé a žité slovo, ktoré sa stáva telom takým nečakaným spôsobom práve počas tých troch rokov, ktoré chodil po zemi tam, v presne geograficky zadefinovanej časti sveta.

Upriamanie pohľadu smerom k Bohu je trochu úsmevné, trochu symptomatické. Nemáme radi nečakané situácie a prebudenie nie je vždy príjemné. Ale o to práve ide. Bedlivosť Adventu nie je totiž čisto fyziologický stav, kedy nespíme. Je to nastavenie mysle a stála dispozícia pochopiť, že viera nám život neul'ahčuje a neponúka lineárne riešenie našich rébusov a situácií s ktorými si nevieme poradiť. Viera je nastavenie mysle na neočakávaný vstup Božej dimenzie do nášho života. Advent je prebudenie k bedlivému očakávaniu nečakaného, k sprítomneniu neprítomného. Áno, možno nám to naháňa strach, ale o tom to práve je. Strach je na mieste, ak sa v zápase máme stretnúť so silami, ktoré budú na nás klásť tie najvyššie nároky a vieme, že sa môže stať, že neobstojíme. Naša sila je však v tom, že sa prebúdame do prítomnosti Slova, ktoré sa stalo telom a hoci sme medzi tými, ktorí v medzičase nevyhrávajú a ťahajú dosť často za kratší koniec. Vieme, že v tejto viere sa nemôžeme ocitnúť medzi porazenými. **Boh prichádza nečakane a naše prebudenie má byť adventným sprítomnením nečakaného.**

Cvičením v očakávaní nečakaného a v prebudení do stavu bedlivého a vnímavého postoja ku všetkému, čo sa okolo nás deje. Vtedy sa z periférie aj naše slová a skutky dostávajú do stredu diania a čas sa začína prelínať s večnosťou. Ako vtedy, keď sa narodil chlapec niekde na betlehemských pasienkoch. Tradícia nie je „dējã vu“. Je to návrat z ľudskej, spoločenskej aj geografickej periférie do stredu času aj sveta v novej dynamickej podobe novej existencie, kedy sa návrat deje úplne inak ako tradične.

Miroslav Kocúr

Vianoce bez Židov, Arabov a migrantov...

Obrázok: Marek Wieruszewski a Joanna Wieruszewska, Preklad textu: M.Kocúr

HALUZ VY-A-NOCE

KULTÚRNY
KYSLÍK

11

IKP

Vyplieniť príľahlé i vzdialené obchody od nepotrebných predmetov a odevov.

Vyzdobiť všetko na čo siahnete v dostatočnom predstihu, najlepšie už v novembri.

Vyvesiť svetielka na dome i v záhrade, nech všetci vidia, že na tento rok už na to máte.

Vyložiť do záhrady všetky svietiace zvieratká a anjelikov v snahe platiť viac za elektrinu.

Vystrojiť čo najväčší a vlastne najohavnejšie ozdobený stromček v celej ulici.

Vyhľadať adresy rodiny, priateľov a známych, všetkých, na ktorých si nespomeniete celý rok.

Vymyslieť, ako nemusieť rukou napísať originálne vianočné pozdravy a skončiť na FB

Vysávať aj tam, kde sa po zbytok roku usadili naše domáce potvorky a potvory..

Vyprášiť koberce, rohožky, kožuchy, čapice. manžela, prípadne aj väčší počet detí.

Vyčkávať, či prídu pozvaní hostia a prestrieť pre príchodzieho, len nie pre utečenca,

Vymámiť z manželky, detí svokrov ochkania obdivu nad všetkým, čo ste pripravili.

Vynukovať kapra, zemiakový šalát, kým neskysne, napchať do každého čo najviac koláčov.

Vylakať celú ulicu najhlasnejšími svetlicami a raketami a hľadať do rána psa.

Vypiť si už hneď ráno, (však je voľno), potom k obedu a poobede k zákusku a večer....

Vytráviť s pomocou sódy bikarbóny a pankreolanu, prípadne aj vyzdraviť.

Vysedieť hodiny a dni pri televíznych programoch, ktoré sú tie isté ako každý rok

Vystupňovať všetky aj drobné problémy do obrovských rodinných hádok, inak sa nedá.

Vyskytnúť sa na každom pred i po-vianočnom posedení s kolegami, ktorých neznášate.

Vytriezviť do Troch kráľov a sľúbiť si svätosväte, že už takto sláviť nikdy viac

Vykrvacať finančne i emocionálne na celý rok úplne zbytočne, aj tak to nikto neoceníl

Vyhodiť s úľavou zvädnutý stromček, svetielka a väčšinu nepotrebných darčiekov

Vyzerať prvý deň v práci medzi spolupracovníkmi ako po prekonanej ťažkej chorobe.

Vydýchnuť si, tento rok je za nami!

NEMECKÝ ROMANTIZMUS V NAŠICH KONČINÁCH „FOR EVER“

Pre nás, ktorí sme na Vianoce najprv spievali „Oh, du liebe Gott“ a až potom „Stromček, stromček“, to nie je problém. Ale poďme si v tomto pochmúrnom predzimnom čase položiť pár zaujímavých otázok z oblasti našej kultúrnej tradície a kultúrnej politiky, ktorá z nej vychádza.

Pri predvianočnom oprašovaní knihy Ľudovíta Štúra Slovanstvo a svet budúcnosti a pri vyrevovaní holohlavých spoluobčanov o Slovanstve s nemecko-talianskym pozdravom ako našom prirodzenom kultúrnom zvykosloví, by bolo našim zamyslieť sa, ako slávili naši slovansko-slovenskí predkovia. Kde sme podeli našu vlastnú tradíciu oslavovania túžobného návratu slnka, keď sa už toho Slovanstva tak túžobne dovolávame. Nuž priznajme si, že oslavovanie Vianoc a starých Slovanov akosi nejde dohromady. Už niekedy v 8.storočí sme prestali sláviť náš originálny Kračún, páliť v noci kmene a konáre, aby sme svetlom prilákali slnko a komu by dnes prišlo na um, že 23.decembra sa okrem vítanej „obžernej“ hostiny otvárali hroby a mŕtvi sa bežne prechádzali medzi našimi predkami ako duchovia. Prestierali sme prázdne miesto pre mŕtvych pri „obžerskom“ stole, čo činíme dodnes, ale nie pre duchov, ale v mene humanizmu pre príchodzieho, napríklad utečenca. Ach, zabudli sme, aké to je dnes nepopulárne. A po našom článku prázdne miesta pri stoloch určite hneď zmiznú spolu s ľudskosťou v nás. Vianoce, Nevianoce! Ženská časť IKP ale navrhuje, aby jedinou

obnovenou tradíciou Kračúna, ktorú by sme mali vrátiť do našich zvykov na Vianoce, bol slovanský zákaz ženskej práce 24. decembra po tom, čo sa napiekli sviatočné koláče. Aby pracujúca žena neprivolala nešťastie a zlých duchov do domu. Hlasujeme za!

Priznajme si, že dnes sme vlastne Nemci s americkým akcentom vo všetkých kultúrnych tradíciách, či si to uvedomujeme, alebo nie. Dnešný náš národný program Štedrého večera, darčiekov pre deti a všetkého okolo nám „vnútil“ protestantský Nemec Martin Luther v roku 1535 a snažil sa tým vymazať pôvodne dôležitejší obdarovací ošial na svätého Mikuláša, ktorý bol darovacím rituálom, dychtivo očakávaným, deťmi katolíckymi. Počítajme - Bach a Händel v kostoloch, rozprávka „Nußkracker“ E.T.A. Hoffmana v televízii a balete, čím viac tým opulentnejšie adventné vence v našich domácnostiach, tradícia zo severného Nemecka z roku 1839, ozdobený stromček, ktorý stojí na zemi, zo 16.storočia, „Weihnachtsmann“, náš Ježiško z 19.storočia, atakďalej. K tomu „Lebkuchen“ a „Stollen“ na stole, a jedenie vianočného pečiva. Aj „Stefanstag“ 26.12. nie je náš. Pokračuje to Tromi kráľmi a to všetko navoňané „Glühwein“ a „Stille Nacht, heilige Nacht“ z roku 1818 z každého rádia. Jediné, čím sme sa ubránili vplyvu nemeckej kultúry je náš národný vianočný kapor a slovenská kapustnica. Držme sa ich zubami-nechtami, lebo spoza nemeckej tradície sa už jasne črtá ďalšia kultúrna kolonizácia, tentoraz z USA. Nie sú to naši susedia, a my Slováci sme antiamerikáni, ale ich vianočné filmy už hegemonicky vtisli na dvere našich domov vianočné vence, výzdobu bytov od Kevina, panteistické „We wish you a Merry Christmas“ síce zo 16.storočia, ale s podmanivým hlasom Binga Crosbyho z 20.storočia, „Jingle Bells“ z roku 1850 a k tomu „Let it Snow“ Franka Sinatru.

Nie sme jediní, ktorí by mohli protestovať proti „náplave“ cudzej kultúrnej tradície do našej národnej, tentoraz už nie slovansky pohanskej s pečeným cestom ako symbolom prosperity, ale kresťanskej, teda kresťanskej západnej, treba podčiarknuť. Spor o to, kedy sa vlastne Syn Boží narodil a kedy by sme to mali sláviť, sa tiahol stáročiami a bol veľmi dramatický. V máji alebo v marci, hádali sa teológovia od prvého storočia nášho letopočtu. Kedy vlastne tá Panna porodila Boha, tak ako kedysi bohyňa Anat v Egypte. Kedy sa zmenil Syn Slnka na Syna jediného židovského Boha? Nakoniec sa začal 25.december sláviť až v roku 336 – 354 a Kristus sa stal skutočným Slnkom v Ríme. Germáni sa prispôbili

až vo 8.storočí a preniesli túto tradíciu svojimi mníchmi k nám. Mária Panna sa objavuje na obrazoch po pôrode až po roku 431. Maľované obrazy popôrodnej atmosféry nás a naše kultúrne zvyky ovplyvňovali asi tak, ako dnes televízne programy. Stačí sa pozrieť na obrazy Giotta, Altdorfera, Goyu a hneď zistíme, kto bol prvotným žriedlom podobenstiev na obrazoch v našich kostoloch a chrámoch, na ktoré pozeráme počas Polnočnej omše. To všetko začalo prekážať puritánom, ktorí sa odmietli prispôbiť kultúrnej kolonizácii a vyplávali do Ameriky. Odmietli cudzie zvyky, sprofanované vymysleniny zbavené kresťanstva a najmä vianočné sviatky, orientované na zbožňovanie rodiny. Áno, odmietali zbožňovanie rodiny. Sentimentalita vianočného príbehu a hŕby peňazí okolo im kazili rozjímanie nad Bibliou. Zakázali koledy a v roku 1659 aj Vianoce ako celkom nebiblické sviatky. Mali pravdu v tom, že v Biblii sa kupodivu nepíše, kedy sa Kristus vlastne narodil, preto toľko hádok. A v USA, kde sú dnes Advent, „Thanksgiving“ a Vianoce obchodným boomom s exportným „Black Friday“, uzákoonili 25.decembra ako štátny sviatok až v roku 1856.

Ale zákazy pokračovali. Komunistický režim v strednej a východnej Európe sa snažil zlikvidovať Vianoce, chodilo sa do práce a inteligenti boli v 50.rokoch kontrolovaní, či nemajú stromček. Pamätám si, balili sme ho vždy ráno do deky a večer zatemňovali okná, aby neboli vidieť sviečky. Ježiška nahradil rusky hovoriaci Dedo Mráz z Kamčatky. V dnešných časoch zakázali Vianoce v roku 2015 v Somálsku a následne v Brunei a Tadžikistane. Uvidíme, ako dlho im to vydrží. Lebo dnes sú Advent a Vianoce všade na svete, aj u Židov, aj keď majú termínovo blízko svoju Paschu i v moslimských krajinách. Veď kto by nechcel krásne vyzdobený byt, darčeky previazané mašľou, blikajúce romantické svetielka, voľno a peniaze v kasách obchodov. A všetci spievame „Stille Nacht, heilige Nacht“. My teda Tichá noc, svätá noc v doslovnom slovenskom preklade. Pokojné Vianoce, Slovensko!

Magda Vášáryová

ROZHOVOR S KATARÍNOU NÁDASKOU

KULTÚRNY
KYSLÍK

16

MV Čo nám zostalo z našich “ slovanských”
zvykov v oslavách návratu slnka?

KN Už starí Slovania sa museli vyrovnat' s úbytkom denného svetla a najmä krátke dni, dlhé noci, zima boli podnetmi, prečo boli ľudia presvedčení, že za dlhých zimných nocí sa prírodné sily dostávajú do zápasu, v ktorom na jednej strane stoja démonické sily a bytosti a na druhej strane je život, teplo personifikované v postave slnka, ktoré sa počas zimného slnovratu rodí v podobe malého dieťaťa. Ľudia túpli, ako tento boj skončí a aby ho urýchlili a slnko, život a teplo zvíťazili čo najskôr, vytvorili si obrady zimného slnovratu. Využívali praktiky pozitívnej mágie a používali ochranné prostriedky predmety, rastliny, magické znamenia a znaky, aby odohnali negatívne sily zo svojho okolia. V kresťanstve boli nahradené Vianočnými sviatkami a oslavou Nového roku. Na Nový rok nemala prísť do domu prvá žena, prví mali prísť vinšovníci, mladí chlapi z vyšného konca, aby šiel majetok a hospodárstvo hore koncom a nie dolu. Rovnako sa v určité dni nesmela púšťať do domu cudzia stará žena, lebo by mohla priniesť škodu. Rôzne predmety zhotovené a použité počas magických dní, ako pečivo, plátno slúžili ako čarovné prostriedky. Množstvo úkonov malo podľa princípu mágie podobnosti privolať rovnaké účinky. Slnko ako symbol dobra, života, tepla a radosti paralyzovalo pôsobenie zlých síl a po jeho západe platilo viacero zákazov, pretože v noci a tme sa uvoľňovali negatívne elementy, ktorých sa človek bál. Vtedy sa z domu už nič nepožičiavalo, nič nevynášalo, dokonca ani smeti sa nemali vyniesť, ani voda vyliat', mlieko predať, či požičať, lebo by sa vynieslo bohatstvo a bosorky by mohli s požičanými predmetmi čarovať a uškodiť tak domácom.

MV Pestovali Slovania aj nejaké krvavé obete?

KULTÚRNY
KYSLÍK

17

ROZHOVOR
S KATARÍNOU
NÁDASKOU

KN Počas slávania zimného slnovratu prinášali Slovania obete slnku. Zarezávali kurovitú hydinu aj kozy, na obetišti ich nechali vykvapkať a krv bola obeta zeme, aby sa prebudila a dobre na jar rodila. Piekli guľaté koláče, ktoré tvarom pripomínali slnko a boli veľké ako koleso od voza a naplnené hrozičkami, medom, tvarohom a makom. Sviatky zimného slnovratu boli u našich predkov úzko spojené aj so spomienkou na zosnulých predkov. Verilo sa, že môžu pozitívne, ale aj negatívne ovplyvniť ich život. Aj viera v revenantov, teda upírov, bola u Slovanov silná. Aj preto chodili počas zimného slnovratu na hroby mŕtvych, popíjali tam medovinu, z ktorej pár kvapiek odliali aj na hroby tak, ako to dodnes pretrváva u Srbov. Táto tradícia prešla do Štedrej večere v podobe jednej prázdnej misky alebo taniera na stole pre zosnulých. Naproti tomu chodenie s koledou a koledu poznali už v starom Ríme. Išlo o sviatky „calende“, ktoré sa slávili každý mesiac ako prvé dni nového mesiaca. Ale koleda, to boli u Slovanov prezlečené ženy, jedna bola chudobná koleda a druhá bohatá koleda. Jedna bola oblečená pekne a druhá bola v roztrhaných šatách. Bola to aj akási forma zábavy spojená s veštením, či rodina bude mať nasledujúci rok úrodný a hojný, alebo nie. Obe koledy boli zakryté plachtou a gazda si mal jednu z nich vybrať, až potom sa odkryla. Podľa toho, či si vybral tú bohatšiu alebo chudobnú, predpovedali hojnosť či biedu pre nastávajúci rok. U južných Slovanov sa dodnes zachoval zvyk pálenia badnjaka. Bolo to poleno z dubu, buku alebo jaseňa. Obliekli ho do mužských šiat, spievali a tancovali okolo neho a nakoniec ho dali do pece a pomaličky prepaľovali niekoľko dní. Každý kto prišiel k nim na návštevu, obradne do toho páliaceho sa polena udrhel a čím viac iskier z neho lietalo, tým bol nasledujúci rok pre rodinu štedrejší. Slovania zimný slnovrat slávili v maskách. Najčastejšie predstavovali nebezpečné zvieratá ako napríklad turoňa, koňa, alebo medveďa. Čím strašidelnejšie boli, tým si bol ich nositeľ istejší, že démon sa zľakne a nevojde do človeka alebo do jeho príbytku. Verili tiež v mágiu slova a tak si ľudia priali len to najlepšie. Boli presvedčení, že ak budú priať len to dobré z úprimného srdca, tak sa im to vráti.

MV Preto si dodnes prajeme, len význam sa nám akosi stratil.

KULTÚRNY
KYSLÍK

18

ROZHOVOR
S KATARÍNOU
NÁDASKOU

KN Na Slovensku sú dnes silné skupiny neopaganistov, teda ľudí rozvíjajúcich predkresťanské zvyky a sviatky, ktorí ich udržiavajú pri živote. Guľaté koláče plnia slivkovým lekvárom, orechmi, plnkou, ktorú si dnes kúpia v obchode pod názvom Moravský koláč. Mnohé elementy z predkresťanského obdobia sa udržali prakticky až do 20. storočia v reliktoch obradovej kultúry. Jeden sa nám zachoval v rozprávke Slncový kráľ, kde sa slnko ráno rodí ako dieťa, na obed je muž v plnej sile a večer zomiera ako starec.

MV Zdá sa, akoby sme sa k “magickému “ svetu predkov vracali. Každá dedina má vešticu, čítame horoskopy, vydávame peniaze na šarlatánov, neveríme modernej medicíne... Mohli by sme sa vrátiť aj k niektorým zvykom v období Vianoc? (mne by sa páčil ich zákaz žien vo sviatok 25.12. pracovať)

KN Mágia je rovnako stará ako samo ľudstvo. Preto aj dnes ľudia hľadajú odpovede na svoje otázky v magickom svete. Vianočné sviatky sú predsa magické. A v minulosti bolo v nich veľa aspektov mágie hospodárskej, ochrannej, prosperitnej, ale i erotickej. Už počas adventu bol na Slovensku v katolíckych oblastiach tzv. malý pôst, kedy sa jedlo viacej strukovín, kašovitých jedál. Väčšina ľudí jedla mäso až na prvý sviatok vianočný. Medzi archaické zvyky rozšírené na celom území Slovenska patrila zvyk obecného pastiera chodiť z domu do domu vinšovať. So sebou nosil zväzky prútov, z ktorých si gazdina zásterou vytiahla 2 až 4 prúty, potom s nimi vyšibala svoje deti, aby boli cez rok šikovní.

MV Pastierov už nemáme, ale deti by sa zišlo občas vyšibať nielen na Veľkú noc.

KN Na štedrovečerný stôl sa dával nový obrus pretkávaný červenými nitkami, lebo červená farba mala ochranný charakter. Nohy stola sa zopli reťazou, na ktorú si všetci členovia rodiny položili nohy, lebo reťaz symbolizovala pevnosť a svornosť rodiny. Pod stôl sa položil lemeš alebo čerieslo, ktoré by sme dnes asi ťažko hľadali. Na stole nesmela chýbať biblia. Všetci jedli z jednej misy drevenými lyžicami a na stole nemal byť nôž, preto sa z chleba len odlamovalo.

Na Vianoce dodnes jeme oblátky okrúhleho tvaru s medom a cesnakom. Cesnak chráni proti urieknutiu a med je symbol hojnosti a lásky. Medom sa na Štedrý večer robia krížiky na čelo, aby sme boli krásni a dobrí. Od druhej polovice devätnásteho storočia piekli oblátky učiteľa. Medzi archaické, tradičné štedrovečerné jedlá patrili opekance, lámance, lokše s makom, hrachová kaša, šošovica, hríbová polievka, kapustnica ovocie, orechy, koláče. Omrvinky zo štedrej večere sa používali na okiadzanie chorých. A prečo jeme na večeru rybu? Ryba je kresťanský symbol. Prví kresťania používali rybu ako poznávacie znamenie najmä v časoch prenasledovania. Ale jedli sa iné druhy ako kapor, ten je už moderný.

Štedrý večer mal zvláštnu moc. Slovania verili, že ak mlynár pustí počas polnočnej omše mlyn, budú sa mu sypať samé dukáty, podmienkou však bolo, aby mlčal. Odporúčalo sa zjesť počas štedrého dňa aj dve šípky kvôli červeným lícam. Lúboštná mágia sa týkala najmä nevydatých dievok. Zachoval sa nám zvyk liatia olova cez veľký kľúč do vedra so studenou vodou.

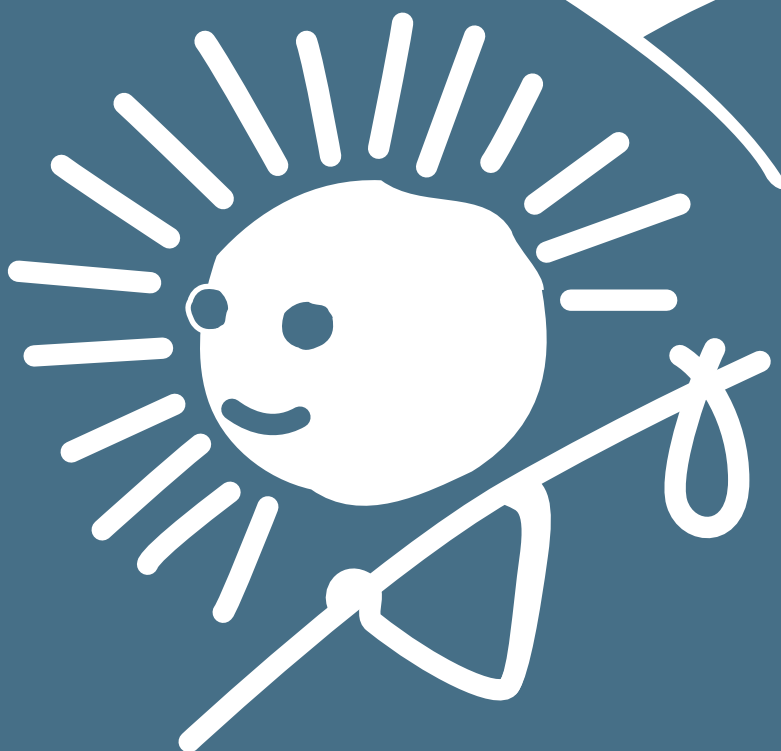
**MV Potrebujeme niečo z bývalej viery
s množstvom “rezortných” bohov na
jednotlivé problémy a príliš realistický „
okrúhly” nie plochý svet tak vyvážiť mágiou
a čarodejníctvom?**

KN Vždy bude určitá skupina ľudí, ktorá bude hľadať riešenia svojich problémov u mágov. Ved’ ako ináč sa dá vysvetliť fakt, že aj v súčasnosti prekvitá živnosť veštíc, kartárov a bosoriek a mnohé z nich to dotiahli aj do vysokej politiky. V minulosti sa ľudia venovali magickým praktikám z rovnakého dôvodu ako dnes, aby si privodili úspech, peniaze, krásu, manžela, zdravie. Podstata magických procesov je rovnaká.

Bylinkárky, vedomkyne, ale aj kováči sa stávali známymi po širokom okolí. Vždy pomáhali každému, kto ich vyhľadal ich. O týchto ľuďoch sa na Slovensku zvyklo vraviť: „Ten veru rozum doma nezabudol“. „Tá vie viac ako chlieb jesť“. O vedomcoch a vedomkyniach boli ľudia presvedčení, že sú obdarení zvláštnou mocou. Dokázali aj určiť vinníka, či vinníčku zodpovedného za očarenie človeka, tých, ktorí pracovali prostredníctvom aktivizácie nadprirodzených síl a negatívnej mágie. Tieto osoby sa medzi ľuďmi nazývali boginky, bohyne, strigy, čarodejnice, bosorky, čarovnice. Ich protipólom boli veštcí, veštkyne, korenári a korenárky. Jedným z rozšírených elementov škodiacej mágie sú kliatba a prekliatie

Tak v minulosti, ako aj v súčasnosti ide o silný magický útok na nič netušiacu obeť za účelom uškodiť mu na zdraví, i majetku. V tomto sme sa ako ľudstvo nezmenili. A je zaujímavé, že sa aj dnes nájdú ľudia, ktorí tieto praktiky stále vykonávajú a za veľký finančný obnos. Nevieme, či používajú staré zlorečenia ako napríklad: „Bodaj ťa vred naľahoval!“ alebo „Bodaj si do rána okrivel!“ „Bodaj ťa krč ľahal!“ „Bodaj ťa zrádnik metal!“ „Bodaj si oprašivel!“. Kliatby nám zostali ako dedičstvo v slovenskom folklóre a najmä v ľudových rozprávkach a povestiach o strašidelných miestach, teda v našom kultúrnom dedičstve.

Zhovárala sa Magda Vášáryová.

Smutné anekdoty

Rodákov sen

Dostať sa do dejín
pomocou zlodejín.

Tomáš Janovic

VIANOČNÝ PRÍBEH ZOSTÁVA VĎAKA SVOJIM PRESTROJENIAM

KULTÚRNY
KYSLÍK

21

Santa Claus, Dedo Mráz, či Ježiško? Nech už človek čaká toho, či onoho alebo aj žiadneho z nich, Vianociam neunikne. Totálne obsadia náš priestor aspoň na šesť týždňov v roku. Kobercový nálet. Reklama, ponuky, prezentácie kníh, firemné kapustnice, nákupný ošial' a do toho všetkého zdvihnuté obočie kazateľov morálky, čo nám aj pre mizernú stavebnicu lega vstupujú do svedomia, že sme nepochopili zmysel Vianoc a prepadli sme konzumu. Nečudujem sa tým, čo unikajú do teplých krajín ako sťahovavé vtáctvo a Vianoce trávia ako pútnici z vysoko rozvinutej kultúrnej katedrály „kresťanského“ Západu v oáze Východu.

Väčšina však zostáva. Máme svoje tradície. Napriek občasným prestrelkám pokračujúcej kultúrnej vojny o zmysle Vianoc vieme z tohto času vykúzlíť čosi obohacujúce. Potrebujeme to. Bytostne túžime po blízkosti tých, čo naše duše rozochvejú už len obyčajným milým úsmevom. Dobré slovo a inšpirujúca myšlienka sú potom bonusom, ktorý nás posilní a posunie, aby sme prežili v púšti všedného dňa, ktorý býva redukovaný na výkon a odmenu. Čo robiť, aby sme v premenách doby nestratili tento rozmer Vianoc?

Vianoce sú predovšetkým príbeh, ktorý má moc premieňať.

Príbeh potrebuje rozprávača a rozprávač potrebuje poslucháča. Hoci príbeh zostáva, rozprávači aj poslucháči sa menia. Aby príbeh nestratil moc premieňať, súc nemenný, vo svojej podstate je ako to vianočné dieťa bezmocný a odkázaný na svojho rozprávača. Rozprávač ho môže pre svojich poslucháčov oživiť, aby ich silou jeho života premenil. Môže ho však aj zabiť, aby ich jeho mŕtvotou držal v zajatí strnulosti. Záleží na jazyku, na tóne, na voľbe metafor a symbolov. Príbeh zostáva a predsa sa mení. Prezlieka sa do šiat doby, aby bol svojou formou rozpoznateľný a zrozumiteľný, aby sám mohol zmeniť tých, čo ho prijímajú, aj tých, čo ho prinášajú.

Skúsím teraz priblížiť niekoľko takých prestrojení Vianoc, ktoré mi už viac rokov pomáhajú ich príbeh pochopiť ako ten starý, nemenný a predsa vždy nanovo obohacujúci. Na Vianoce si vždy rád v aute cestou domov hlasnejšie pustím pieseň Driving Home For Christmas. Nedávno k mojim obľúbeným vianočným pribudla Neckářova Půlnoční. Pustite si ich, ak máte chvíľku čas.

Cesta smerom domov – to je to, čo sa nerozlučne spája s Vianocami.

Myslím, že v túžbe byť doma na Vianoce sa odráža naša bytostná túžba niekam a niekomu patriť. Zápasíme o svoj domov. Chránime si ho. Upevňujeme ho v rámci našich možností. Je kotvou v neistote. A predsa, aby domov bol na Vianoce tým, čím má byť, nestačí len domov prísť. Paradoxne, ten biblický vianočný príbeh nie je o ceste domov. Práve naopak. Jozef a Mária sú na ceste smerom z domu. Vo chvíli, keď najviac potrebujú ochranu domova, sú vydaní cudzím. A potom to pokračuje. Z Betlehema neutekajú domov. Tam by to bolo pre ich dieťa, pre nich, nebezpečné. Utekajú do cudziny. Dieťa Ježiš narodením v Betleheme síce nastupuje cestu domov, k svojim vlastným, ale končí ako vydedenec na kríži. Zaujímavé, však? Ako je možné, že na pozadí tohto príbehu sa z Vianoc stali sviatky domova? Myslím, že to vieme, cítime to. Aby domov bol bezpečnou kotvou

a plnil úlohu ochrannej atmosféry pred všetkým, čo nás v živote zraňuje, musíme sa vydať na cestu. Urobiť krok smerom od seba k iným. Pohnúť sa z pozícií, na ktorých sa vo svojom sebecke cítime bezpečne a vydať sa s láskou a bezmocnosťou do rúk tých, ktorým dôverujeme. Cesta smerom domov na Vianoce, to je cesta, na ktorej sa oplatí opustiť vlastnú silu, na ktorú sa spoliehame; vzdať sa peňazí, ktoré nám dávajú pocit istoty; prekonať odstup od iných, ktorý nám dodáva vážnosť; zmierniť hnev, ktorým sa nazdávame spravodlivo trestať tých, čo nám ublížili; ... a pridajte si každý to, čo vám bráni v tom, aby ste pocítili lásku a blízkosť tých, ktorých milujete. Vydajte sa na cestu.

Na Vianoce si vychutnávam aj pieseň Janka Kurica. Geniálnym spôsobom hovorí o našich myšlienkových okľukách, ktoré nás na Vianoce vždy napokon dovedú domov. Robíme všetko pre to, aby naše domovy boli vládnejšie. Upratujeme, zdobíme, varíme, pečieme, obdarúvame sa, ale predovšetkým sme spolu so svojimi milovanými. Domov tak prestáva byť konkrétnou adresou nášho trvalého bydliska. Domovom sa stáva akékoľvek miesto, ktoré dokážeme premeniť kvalitou našich vzťahov. Možno aj na tieto Vianoce nás naše myšlienky zväbia na malú odbočku. Snívame, kde by sme našli ten najlepší domov. Vianoce sú však pozvaním k tomu, aby sme vytvorili domov tam, kde sa nachádzame. Domov ako miesto dôvery, lásky a nádeje.

Aj to je posolstvo vianočného príbehu. Z nevľúdneho, neláskavého a vierolomného spoločenstva ľudí robí Boh svoj domov. Tým, že dôveruje, robí z nedôverujúcich ľudí poslov vzájomnej dôvery. Tým, že miluje, robí z nenávidiacich ľudí poslov lásky. Tým, že sa obetuje, robí zo sebeckých ľudí poslov obetavosti. „Pretože urobil so mnou veľké veci ten, ktorý je mocný a ktorého meno je sväté“ – tak opisuje Mária svoju skúsenosť Vianoc. Ide o to, aby sme napriek všetkým okľukám našli cestu, ako vytvoriť domov preniknutý vzájomnou dôverou a láskou.

Na Vianoce si tiež rád pustím Sinead O'Connor a jej pieseň This is to mother you. Spieva v nej: „Dieťa moje, som tak šťastná, že som ťa našla, hoci moja náruč ti bola stále na blízku. Milé vtáča, ty si ma nevidelo. Ja teba áno. Som tu, aby som ťa poláskala, potešila a pomohla ti, keď si osamelé.“ Myslím, že Vianoce sú sviatky dotyku. Prorok Izaiáš si predstavuje Boha ako matku, ktorá prichádza, aby sa s láskou dotkla svojho dieťaťa, keď je smutné alebo vystrašené.

Posolstvo Vianoc hovorí, že svoju materinskú lásku naplňa Boh, keď sa v narodenom Ježišovi Kristovi dotýka človeka. Dotýka sa nás materinskou láskou, keď sa nás už nik iný nechce dotknúť. Pohládza naše vlasy, keď už niet nikoho, kto by ich pohladil. Berie nás do náručia, aj keď sme už sklamali všetkých ostatných a stratili ich láskavú náruč. Dvíha nás a tíši náš plač po tvrdých pádoch, aj keď už niet nablízku nikoho, kto by nás postavil na nohy. Šepká nám – neboj sa, to prebolí - aj keď už niet nikoho, kto by ešte veril v našu schopnosť ísť ďalej. Ak to aj naša vlastná matka neurobila, na Vianoce máme nádej nájsť toho a tú, čo to urobí. Ako? Tak, že posolstvo lásky na Vianoce prebúdzá v nás ochotu s láskou sa priblížiť a dotknúť sa aj toho, ku komu sme si už sami nevedeli nájsť cestu.

Napokon, najprominentnejším prívlastkom Vianoc je, že sú to sviatky rodiny. Myslím, že tento prívlastok je veľmi vážnym spôsobom kompromitovaný doslova križiackym ťažením na ochranu takzvanej tradičnej rodiny. Práve na Vianoce svojimi heslami rytieri tejto vojny vyhánajú z liečivého priestoru Vianoc tých, čo v premenách doby žijú rodinu inak, než ako to majú na svojich mečoch a štítoch napísané bojovníci za tradičnú rodinu. Sú Vianoce vôbec sviatkami rodiny? Nie sú! Sú protestom proti tomu, že ideál rodiny sa nám rozpadáva. Sú priznaním našej bezradnosti, že obraz rodiny našich rodičov a starých rodičov je pre generáciu našich detí už len ikonou. V realite dnešnej spoločnosti je už rodina len akousi dobromyseľnou pripomienkou, že kedysi to bolo tak a bolo to azda dobré. Ak sa ako rodiny schádzame okolo štedrovečerného stola, tak si veľmi dobre uvedomujeme, že ide o rituál. Pekný, povznášajúci, iste v mnohom obnovujúci. A predsa stále viac sa vzdďaľujúci realite. Naše rodiny prechádzajú krízou. Zápasíme v nej o to, či sa v modelovaní našich predstáv o rodine vrátíme do minulosti, alebo nájdeme odvahu pripustiť, že rodina, tak ako všetko, podlieha vývoju a zmenám. Biblický prorok Izaiáš vo svojej vízii očakávaného záchrancu vidí dieťa: „Lebo chlapec sa nám narodil, daný je nám syn, na jeho pleciach bude spočívať vláda...“ Všemocné transcendentno, ktoré náboženským jazykom označujeme Boh, sa ujíma vlády tak, že náš zrak upriamuje na bezmocné dieťa. Kresťania túto víziu dopovedali. Je to dieťa, ktorého rodina je na svoju dobu netradičná. O uzavretí manželstva vlastne ani nečítame, len o zasnúbení. A potom to poníženie Jozefa. Dieťa nie je jeho. Chce využiť legálnu možnosť potichu, tajne, sa so svojou snúbenicou rozísť. Napokon predsa, pomknutý víziou vo sne, zvíťazí jeho veľkorysosť. Prijíma dieťa,

ktoré nie je jeho. Chráni dieťa i jeho matku. Migruje z Nazareta do Betlehema, z Betlehema do Egypta. Príbeh Vianoc je vlastne príbehom o tom najúprimnejšom sklone sa ku všetkým, ktorí zápasia o svoje vzťahy.

Čo teda? Kapustnica, opekance s makom a kapor alebo večera v dovolenkovom rezorte s exotickým sezónnym menu, či netradičná nízko kalorická strava za domácim stolom? Držať pôst a čakať na zlaté prasiatko alebo ísť na zimnú túru, či poležať na vyhriatej pláži? Zväzovať nohy na stole a liať olovo alebo objavovať hĺbku mýtov iných kultúr a náboženstiev? Spievať za stolom tradičné koledy, alebo si pustiť skladbu, čo nám oveľa zrozumiteľnejším spôsobom pretlmočí hĺbku Vianočného príbehu? **Čo máme urobiť, aby spôsob, akým strávime čas Vianoc nebol ubíjajúcim opakovaním zvykov, čo nás už nedokážu obohatiť?**

Prestrojení Vianoc je mnoho. Je len na nás ako ich v úlohe rozprávača vianočného príbehu stvárnime. Lebo silný príbeh zostáva len vďaka tomu, že si nájde odvážneho a tvorivého rozprávača a ten si nájde poslucháča, slobodného nechať sa premieňať, aby zostal stále človekom.

Ondrej Prostredník

Smutné anekdoty

Krajinka

Kto sa pohorší,
ten si pohorší.

Tomáš Janovic

ŽE VRAJ GÝČ NIE JE TO, ČOHO BY SME SA MALI BÁŤ

KULTÚRNY
KYSLÍK

26

Výsledok rozhovoru s expertkou, poľskou profesorkou Máriou Poprzeckou z Varšavy, ktorá sa ma snažila presvedčiť, že gýč je organická súčasť nášho prostredia a schluss.

Rozčuľujeme sa nad záľahou gýčových ozdôb na stromček, príšerne farebnými medovníkovými srdcami, neumelo vyrezávanými, ale drahými jasličkami na vianočných trhoch a vo svätom zápale skončíme pri trpaslíkoch a žabičkách v našich vidieckych záhradách. Ničíme si vkus, krvný tlak a aj tak to nemá cenu toho času, ktorý sa nám už nevráti. Zostaňte pokojný a gýč len pozorujte, radí pani profesorka. Je to súčasť demokratizácia umenia, kultúra pre „petit bourgeois“ za menej peňazí, masová kultúra dostupná pre všetky vrstvy spoločnosti. Staré umenie si vyžaduje štúdium, znalosť histórie, veľké kompetencie a veľké financie a tak na trhoch je pre ne-kompetentných alebo ne-schopných vyšších emócií jednoduchý gýč. **Vlastne nám gýč pomohol stratifikovať spoločnosť a vytlačil „kultúrnu elitu“ do kúta.** Veď dnes nie je horšia nadávka, ako „ty elita“. Komunistom sa to za 40 rokov nepodarilo a gýču hneď. Nezostáva nám nič iné, len povedať - Gratulujeme.

Dôležité je si uvedomiť, že gýč nepatrí a nie je ľudové umenie. Lebo to je umenie a gýč len predstiera umenie a možno aj preto je populárny. Poznáme gýč záhradný, dedinský, mestský, patriotický, náboženský, turistický a všetky jeho odrody vyvolávajú jednoduché zrozumiteľné emócie. Na prvý pohľad zistíte, o čo ide a ďalej už nemusíte nad tým dumať. Po stretnutí sa s gýčom vám nezostane v hlave žiadna dodatočná myšlienôčka alebo nebodaj intelektuálny nepokoj. Tak sa dá gýč ľahko identifikovať.

V súčasnom umení panuje neľútostná vojna, upozorňuje pani profesorka. Obrovská nadprodukcia, nezmyselná a nezrozumiteľná selekcia a tendencia, že o tom, čo je dnes považované za umenie, rozhodujú tí, čo sú schopní zaň zaplatiť. Zásadným kritérium v minulosti bola trvalosť umenia. Až francúzsky výtvarník Marcel Duchamp vyslovil, že umenie nemusí byť trvalé. Môže byť antimuzeálne, môže byť len ideou. Boj s jeho myšlienkami trval dlho, ale nakoniec predsa len zvíťazili kultúrne inštitúcie, hoci celé umenie 60.rokov 20.storočia bolo namierené proti nim. V kultúrne revolučných 60.rokoch vstúpili do umenia aj ženy, napríklad Eva Hesse so svojim latexom a umelinami a prispeli k veľkým zmenám v umení i v jeho chápaní. Ony začali robiť tie „hrozné“ netrvalé veci. Pre ženy je to vlastne prirodzený beh vecí. Veď aj my robíme veľa toho v domácnostiach, čo nemá trvanie a je to len okamih, kým to zmizne a zmení podobu. A nielen potrava, ale aj proces rodenia detí..

Ako je to s modernou chuťou zanechať stopu v kultúre? Aký význam majú tie všetky inštalácie, re-kompozície, re-inštalácie? Je samozrejmé, že umelecké inštitúcie chcú zadržať čas, chcú ho minimálne zabrzdiť, veď načo by existovali, nie? A tak máme dnes umenie kurátorov a výstavy ako produkty umenia. Ale na obzore už vidieť veľký bombardér s bombami zmeny – autorské práva. Nikto z nás, hovorí pani profesorka, nedokáže predpovedať, aký vplyv budú mať na umeleckú produkciu.

Priznajme si, že sme si my,
„elita“, uzurpovali právo
hodnotiť, tvoriť kultúrne
piedestály, hovoriť čo sa smie
a čo nie, čo je umenie a čo
nie. A tí ostatní, väčšina?
Ich Arts and Crafts?

Nepohrdajme gýčom, každému
doprajme to, čo sa im páči.
**Len nezabúdajme, že masová
produkcia gýču je klamstvo
a znásilňovanie pravdy.**

VIANOCE NA RÍNKU V KRAKOVE

Hlavné krakovské námestie – výnimočný urbanistický výtvar našich predkov, ktorý je rozhodujúci pre vnímanie miesta dávneho hlavného mesta Poľska v histórii celej európskej civilizácie. To najväčšie námestie stredovekej Európy je na jednej strane dodnes neuveriteľnou historickou scénografiou a priam knihou dejepisu a na druhej strane po celý čas zostáva pulzujúcim živým srdcom metropoly. Melódia „hejnala“ (trubača zvučky z Mariánskeho kostola), ktorá sa každú hodinu rozlieha nad „rínkom“ je staršia ako história námestia. Je zaujímavé podotknúť, že na rozdiel od väčšiny iných európskych metropol si Krakov už nikdy nevytvoril nové moderné centrum. Pokusy boli, najmä po roku 1960, ale nepodarili sa. A tak si „rínok“ ubránil svoju pozíciu a zostáva pupkom miliónovej aglomerácie.

Začiatkom decembra sa námestie zmení na obrovský vianočný trh, ktorý trvá až do 26. decembra. **Už niekoľko desaťročí ho organizuje „Krakovská kupecká kongregácia“, ktorá nadväzuje na tradíciu dávnych trhov na rínku.** Symbolom trhu je anjel a hlavnou ozdobou je vyše 600 voňavých, v lese vypílených jedličiek okolo celého trhu so svojimi svietiacimi girlandami. Pod nimi stoja stánky s vianočnými ozdobami, vyrezávanými drevenými hviezdami a anjelmi, výšivkami a ručne vyrobenými hračkami. Ľudia však hlavne vyhľadávajú stánky, kde predávajú domáce chleby, naše poľské „pierogy“ a sladkosti zo sušeného ovocia a iné pochutiny. Okrem obchodníkov z Poľska každým rokom pribúdajú aj tí zo zahraničia a medzi nimi už aj veľa stánkov zo Slovenska.

Od roku 1937, na prvý štvrtok decembra, dodržiavame dôležitú tradíciu oceňovania betlehemov, čo je veľká atrakcia pre domácich i návštevníkov. Pri pomníku Adama Mickiewicza sú vystavené betlehemy, vyrobené práve pre túto príležitosť, nie staré. Poľská tradícia domáceho aranžovania betlehemov každý rok trvá nepretržite už od 19. storočia. Začali s tým remeselníci z okrajových štvrtí Krakova a donášali ich aj na predaj do centra mesta. Dnes sú ich tvorcami najmä umelci a je ich každý rok asi päťdesiat. Zvláštnosťou týchto prenosných betlehemov je využívanie detailných architektonických prvkov Krakova ako pozadie pre biblický príbeh, ktoré sú vyrobené z farebného svietiaceho staniolu. Aj preto sú tieto jasličky unikátne a mimoriadne farebné na rozdiel od iných, striedmo drevených betlehemov na Slovensku. Možno aj pre túto výnimočnosť zostalo toto krakovské umenie 29. novembra 2018 počas 13. zasadania Medzinárodného výboru pre nemateriálne kultúrne dedičstvo UNESCO na ostrove Maurícius zapísané na Listinu nehmotného kultúrneho dedičstva.

V decembri je krakovský „rínok“ plný turistov, a to nielen z Poľska, ale dnes najmä zo zahraničia. Už v roku 2016 televízna stanica CNN ocenila krakovský „kiermasz“ ako najkrajší spomedzi desiatich najlepšie hodnotených vianočných trhov na svete. Aj britský denník „The Guardian“ ocenil trh ako jedno z najzaujímavejších európskych miest, ktoré sa oplatí navštíviť počas zimných dovolení a sviatkov.

Hlavné námestie Krakova sa dnes už architektonicky nemení a zostáva dokončeným projektom. Nanajvýš sa rekonštruujú niektoré budovy, ale naši pamiatkári nedovolia zmeniť ani jeden detail. Ale zároveň je aj poľským oknom, ktoré je otvorené na dnešný moderný svet. **Ako verejný priestor sa neuveriteľne rýchlo mení jeho význam pre mesto, pre obyvateľov, pre turistov. Je vystavený pretlaku zmien a jeho funkcia prechádza zmenami v dôsledku urbanizácii okolia Krakova, globalizácii a záľahou turistov, ktorí sa zhromažďujú hlavne tu.** Politická a ekonomická transformácia v posledných tridsiatich rokoch sa tiež významne podpísala na zmenách účelu námestia. Domáci sa vysťahovali z domov na námestí, aby utiekli neustálemu hluku veľkej kaviarne a jedálne, na ktorú sa námestie mení najmä v lete. Uvoľnili byty pre hotely a hostely a s nimi odišli aj malé obchodíky, ktoré im slúžili na nákupy počas celého týždňa. Zmizli aj povestné krakovské kníhkupectvá a nahradili ich obchody pre turistov, naplnené obvyklým tovarom, ktorý nájdete po celom svete.

Vianočný trh svojou jedinečnosťou zostáva napriek zmenám „náš“. Aspoň dvakrát do mesiaca ho navštívia aj domáci, stretávajú sa tam s rodinou a deti obdivujú svietiace ozdoby. Zimne vyzdobené kočiare s koňmi vozia turistov okolo trhu. A starobylé námestie tak slúži moderným časom bez reptania.

Jacek Purchla

30VIANOCE
NA RÍNKU
V KRAKOVE

zdroj:
www.irishtimes.com

Smutné anekdoty

V mladosti uznávame len slovo LEN.
S pribúdajúcimi rokmi aj slovo AJ.

Tomáš Janovic

X

OBEŤ VIANOC - KULTÚRNY REFERENT

KULTÚRNY
KYSLÍK

31

Špeciálne vo vianočnom období cítim pri prechádzke mojím rodným mestom až do špiku kostí nalievajú snahu o to, aby som si nielen uvedomila, ale aj parádne užila prichádzajúce vianočné sviatky. Táto snaha ma tak valcuje, že chtiac-nechtiac premýšľam nad tými, ktorí stoja za našou snahou o čo najzdobnejšie, najčarovnejšie, najdokonalejšie, až mierne gýčovejšie, skrátka najšťastnejšie a najveselšie.

Za tým všetkým stojí nešťastník - **kultúrny referent**.

Priemerný hrubý mesačný plat podľa portálu platy.sk 638 eur.

jeho typické činnosti podľa portálu pozicie.sk

- Organizovanie kultúrno-spoločenských a športových podujatí v obci.
- Rezervovanie jednotlivých sál alebo celého kultúrneho domu.
- Odovzdávanie a preberanie kultúrneho domu.
- Vedenie obecných novín, knižnice a kroniky.
- Archivovanie fotografií a dokumentov z diania obce.
- Aktualizovanie informácií na obecnej nástenke a internetovej stránke.

Jeho ideálne dosiahnuté vzdelanie:

- Vodičský preukaz (niekde treba, inde nie)
- Aspoň II. stupeň v oblasti kultúry a umenia
- “Stredoškolské s maturitou (technického zamerania výhodou)” (VK - Devínska Nová Ves)
- Niekoľkoročná prax je nevyhnutnosťou.

Z vyššie uvedeného ide o skutočne činorodého, skúseného, samostatného, dokonale flexibilného nadčloveka, pre ktorého financie nie sú rozhodujúce, ide mu o radosť ľudí z najkrajších Vianoc. To, že takíto kultúrni referenti naozaj existujú a nie je ich vôbec málo, môžeme zaregistrovať pri čítaní programov v našich kultúrnych stánkoch, v kultúrnych rubrikách regionálnych periodík, keď obedujeme lokšu na vianočných trhoch pod vysvietenou jedličkou, alebo keď sledujeme divadelné predstavenie v najbližšom „kulturáku“.

Keď náš kultúrny kulturista či kulturistka skončí vysokú školu, nech už je to akýkoľvek stupeň, nabitý nadobudnutými vedomosťami o všetkých smeroch najprogresívnejšieho umenia, vzhliadajúci k svetovým centráam kultúry, kriticky reflektujúci aktuálne témy svojej doby, musí čeliť realite. Skutočnosti pracovného zaradenia, ktoré vôbec nie je také povznášajúce a kreatívne, ako by sa na prvý pohľad javilo. Kultúra sa hrdí najmenšou sumou v miestnych a mestských rozpočtoch. Napriek tomu je pre obyvateľov jednou z najviditeľnejších a najrýchlejšie uskutočniteľných a najreflektovanejších aktivít. Kultúrne správy sú často čítanejšie, ako články o tom, ako výstavba infraštruktúry znovu mešká a na jej efekt sa čaká ďalšie roky.

Kultúra je súčasťou atmosféry miest, vytvára vkus ich obyvateľstva, výpočet jej ďalších efektov by bol nekonečný a každý z nás by dokázal hravo spísať vlastný zoznam pozitívnych dopadov kultúrnych podujatí. Výsledkom je, že kultúrny referent stojí pred nadľudskou úlohou urobiť veľký spektakl za čo najmenej peňazí. Ako vydupať kvalitu, keď starosta, zastupiteľstvo, šéf, vyžadujú len kvantitu, politiku chleba a hier? A tak sa z vysokého umenia a predstáv kultúrneho referenta upúšťa a peniaze putujú na jarmočné slávnosti, maškarné plesy, varenie halušiek a podobné zábavy pre voľný čas obyvateľov. Prečo? lebo toto ľudia milujú bez rozdielu veku, pohlavia a rasy. A kultúrny referent stráca poslednú iskierku nádeje na uskutočnenie svojich snov. Gýčová výzdoba, opulentné jedlo, pitie, hlasná hudba, vyzdobená jedlička, všetko sa to zrazu zlieva do jedného obrazu a všade kam prídem, je to na vlas rovnaké. Akoby to dodávala všetko jedna vianočná fabrika. Mestá vyzerajú rovnako. Majú rovnakú vôňu, ligot, cveng. Darmo hľadám drobnosti, ktoré by ich robili výnimočnými. Je to čoraz ťažšie, ale nie nemožné.

Kultúrni referenti sú pod obrovským tlakom na výkon, zaručený úspech, zlyhanie je zakázané. Stoja pred komplikovanými voľbami, s kým spolupracovať na projekte Vianoce a s kým je to nebezpečné. Vyberajú si medzi sponzormi ako sú obchodné domy, nákupné reťazce. Určite si nemôžu dovoliť nepúšťať donekonečna rovnaké vianočné koledy. A niektorí kultúrni referenti sa s tým uspokojia. Ale niektorí nie. A snažia sa spolu s miestnymi komunitami, umeleckými besedami s vlastnou tvorbou, umelcami, originálnymi autormi, výrobcami lokálnych výrobkov, alebo jednoducho s obyvateľmi, ktorých myšlienky, nápady, hudba, veselosť a charizma prinášajú čerstvý kultúrny kyslík našim mestám a dedinám, vytvárať predsa len originálnejšie Vianoce. Táto druhá alternatíva je ťažšia, komplikovanejšia, vyžaduje omnoho viac energie a úsilia, a napriek tomu je zmysluplnejšia.

Kultúrnym referentkám a referentom málokto poďakuje za ich prácu. urobme to teda my v IKP.

Ďakujeme vám, vy nádenníci našich Vianoc a prajeme vám, aby ste nestrácali elán a sily do ďalšieho roka. Aby ste dokázali nájsť zmysel vašej práce a prinášali do našich životov krásu, umenie, radosť spolu so schopnosťou vymykať sa z prúdu všeobecného gýču.

MILÁ MAGDO,

KULTURNÍ
KYSLÍK

34

Včera jsi mi zavolala, že časopisu Kulturní kyslík (kde jsem členem redakční rady) bych měl napsat něco o Vánocích. A jen co jsi to řekla, se mi na mé paměťové obrazovce ukázalo, že určitě chceš nějakou veselou historku z mého málem desetiletého obcování s kriminály a hlavně lágry, kde se kutal uran (odborně smolinec). Pro Čechoslováky se uran stal zlatem z Klondiku a byl jeho - co do rychlosti obohacení - rovnocenným partnerem. Nejčistší smolinec byl o mnoho těžší než olovo, za kilo se vyplácelo 35 korun, do bedýnek, v kterém se vyvážel ze šachty, se vešlo 130-135 kilogramů. Na leukémii předčasně odešlo něco mezi dvaceti a pětadvaceti tisíci z nás.

Bylo to částí třídní války, ale ta bachaře, co nás hlídali a vodili až ke klecím, jimiž se fárало do hlubin šachty, moc nebavila. Sice dostávali všelijaká školení, jak vylepšovat režimy koncentráků podle vzoru gulagů, například zkracováním délky návštěv těch, co je přišli navštívit, nebo naopak prodlužováním vzdáleností jednotlivých návštěv. Jenže tím se jejich vztek neukojil, jelikož se ti, jimž se říkalo MUKLOVÉ (podle zkratk slov Muži Určení K likvidaci), po letech všeho možného utrpení až po oprátky, dovedli pořád líp bránit.

Rok co rok se například přiosťrovaly vztahy právě nejvíc o Vánocích. A to až do té míry, že se fárало i na Štědrý den, a pokaždé se našli nějací zamidrakovaní bachaři, které třeba těšilo vybírat si z těch muklů, kteří už vyfáráli, ty které mohli beztrestně prošacovávat až do naha. Stromeček - Zakázané! Dárky zakázané! Sváteční jídlo zakázané! Chodili (radši ve dvou) po lágru a obraceli vzhůru nohama světlice a hlavně jejich dvojpodlažní kavalce, jestli nezakrývají větývky smrků. Zakázané! Slovo Vánoce bylo pod trestem korekce (jídlo jednou za tři dny, jedna deka do minus 20) zakázané! Pomsta byla jedinečná a u ní jsem byl. Při sčítacím nástupu putovala od ucha k uchu muklů zvěst:

„NEPŘEJTE SI NAVZÁJEM VÁNOCE, PŘEJTE SI KRÁSNÉ A POKOJNÉ SVÁTKY **NÁVISTI**. Na to nemůžou, nevědí, co to znamená“.

Tobě, vám všem přeju krásné a pokojné svátky **NÁVISTI**.

Jiří Stránský

SVIATOČNÁ KULTÚRA ALEBO ĎALŠIE KK – KULTÚRA KONZUMU

Podľa MUDr. Ľubomíry Fábryovej, PhD., ktorá je predsedníčkou Obezitologickej sekcie Slovenskej diabetologickej spoločnosti a dennodenne sa stretáva z prežratými bruchami a opuchnutými nohami Slovákov, vhodnými tak akurát na amputáciu, trpí v priemere každý štvrtý Slovák nadváhou, čo je alarmujúce číslo najmä v porovnaní s minulosťou a tradičným výzorom Sloveniek a Slovákov. To tá naša kultúra má toľko kalórií? Kde sa to v nás zrazu vzalo, toľko sadla?

Povedzme trebárs, že máme chuť ísť do kina s priateľmi na zaujímavý film, o ktorom napísali na FB, že sa oplatí vidieť či na prvé rande s kulturologičkou. Je to investícia nielen našich peňazí a času, ale aj investícia do našej kultúrnej úrovne. Očakávame kultúrny zážitok, niečo, čo nás obohatí, posunie ďalej, zanechá v nás možno isté otázky, alebo si naopak ideme pre odpovede na problémy, ktoré nás trápia. Určite už každý z vás videl film, ktorý bol schopný pozerat' so zatajeným dychom a bol ním priam fascinovaný. Predstavte si emocionálne vypätú scénu umierajúcich vojakov v Dunkirque z druhej svetovej vojny, strelba a kanóny v pozadí, máme pocit, že už už aj nás zasiahnu a do toho – sused mľaská pukance. Mimoriadne kalorická pochutina a v multiplexoch bežná prax. Ved' to nie je zakázané, dokonca je to núkané, tak čo? Alebo omnoho lepší nápad je doniesť si do kina pečenú kačicu v alobale, čo povieť? To sa naozaj deje. Ved' predsa aj doma na gauči, keď pozeráme seriál, tak stále niečo chrúmeme. Čipsy, čokoládu, večeru

s omáčkou, ktorá nám medzitým kvapká na tričko. Prečo by sme si podobné pohodlie, ktoré sa stáva našou národnou kultúrou nedopriali aj v kine, divadle, na koncerte, prosto všade. Všetky priestory pre kultúru by sa mohli zmeniť na obrovskú jedáleň, v ktorej na pozadí beží nejaká tá...kultúra, či čo. Že naši predkovia a Francúzi dodnes jedia len spoločne za stolom a len v určený čas? A čo budeme zase jesť zo spoločnej misy drevenou lyžicou len preto, že to bola naša kultúra?

Blíži sa obdobie vianočných sviatkov, tak podme vymyslieť, kde ešte by sme mali jesť, aby sme nezomreli v tej našej slovenskej doline od hladu, preboha. Kultúrnosť správania sa, táto neoddeliteľná súčasť kultúry každého národa, sa mení, čo je, samozrejme, prirodzený proces. Dnes už málokto dodržiava štvortýždňový pôst od mäsa a iných pôžitkov počas Adventu, žeríme počas celých sviatkov a vlastne až do Troch kráľov, čo bolo v minulosti nepredstaviteľné. Dokonca začíname už na vianočných trhoch v polovici novembra a sme schopní do polovice januára napchať do seba celé prasa, korunované haldou lokší. A tohto by sme sa mali vzdať? V mene varovania doktorky či v mene kultúrneho, teda aj duchovného rozmeru Adventu a Vianoc? Ved' súčasťou kultúrnosti prejavu pre mužov už dávno nie je dávať si dolu klobúk pri pozdrave dámy. Prečo? Lebo nenosíme klobúky, len kapucne a šiltovky, tak jednoduché to je. Ani jej nebozkávame ruku, ktovie, či by nás nezažalovala, keby sme jej ju zrazu obľizli. Skôr sa po kultúrnom vzore z Francúzska bozkávame na obe líca, to sa nám páči. V emailoch a na FB už nevykáme s veľkými písmenami, zvykli sme si na slovník z krčiem IV. cenovej skupiny. Už nepíšeme ručne vianočné a novoročné pozdravy, dokonca sa na to častokrát aj vykašleme a pošleme len hotový hromadný pozdrav cez FB. Ved' aj kondolujeme len virtuálne, lebo sa nám nechce vyjadriť skutočný súcit osobne. Skrátka, už nie sme gentlemanmi starej školy alebo dobre vychované dámy a návrat k starým mestským kultúrnym zvykom nás môže nemilo prekvapiť. Kto by chcel byť považovaný za nemoderného čudáka?

Je zvláštne vidieť, akým nekultúrnym spôsobom sa dokážeme ku kultúre chovať. Ale nebolo by na škodu, keby nám isté spôsoby kultúrnosti z minulosti zmizli úplne? Aby aj pani doktorka Fábryová bola spokojnejšia? Mohli by sme skúsiť odolať a nekúpiť si pukance a kolu s brčkom v multiplexoch? – našťastie aspoň tie slamky budú čoskoro minulosťou. Alebo čo keby sme sa do divadla a na koncert pekne obliekli a neodbaľovali čokoládové cukríky v najtichšej scéne koncertu, aby sme dali najavo, že si vážime prácu umelcov? Mohli

by sme sa stretnúť s priateľmi na vianočných trhoch na varené víno, ale prečo sa pri tom musíme napchávať cigánskou a zakvackať si novú bundu? Všetci sme už aspoň raz videli, čo po takýchto verejných žranciach zostáva po zemi a v odpadových nádobách, čo vyzerá priam ako symbolický obraz nášho postoja k sviatkom. Čo to o nás vypovedá a kam to ešte môže ďalej smerovať? Prežerieme sa dobrovoľne na predčasnú smrť v mene narodenia Krista Pána?

Denis Farkaš

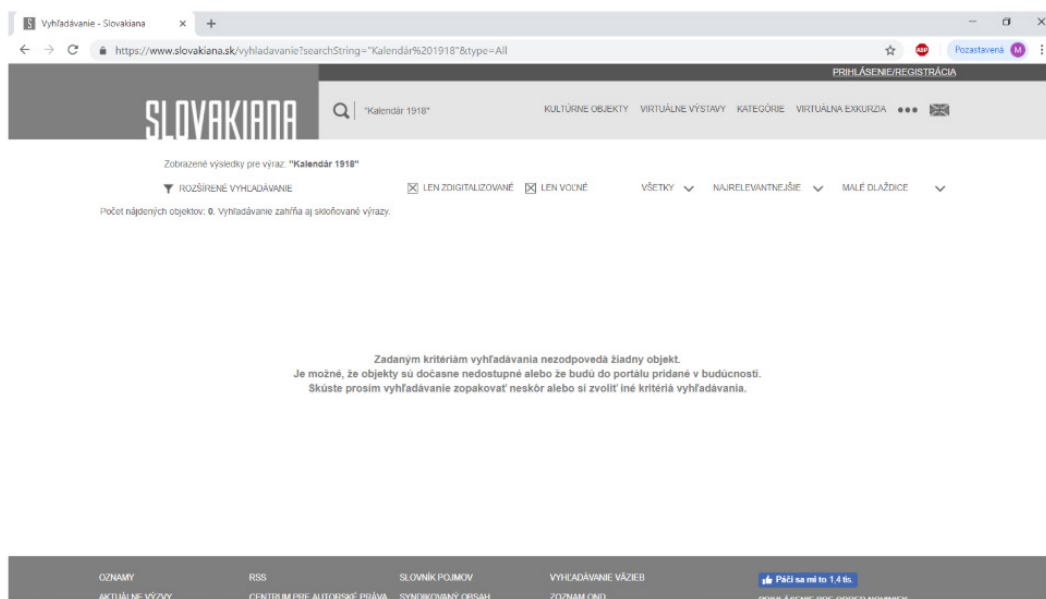
KULTÚRNY
KYSLÍK

37

SVIATOČNÁ
KULTÚRA
ALEBO ĎALŠIE
KK - KULTÚRA
KONZUMU

A ešte ku kalendárom...

...tu je jeden, kalendár z roku 1918, za pár desiatok miliónov eur:

Ak nevidíte dobre, prepíšeme:

**Zadaným kritériám vyhľadávania (poznámka IKP:
"kalendár 1918") nezodpovedá žiadny objekt.
Je možné, že objekty sú dočasne nedostupné alebo že
budú do portálu pridané v budúcnosti.
Skúste prosím vyhľadávanie zopakovať neskôr alebo si
zvoliť iné kritériá vyhľadávania.**

Pekné sviatky s kvalitným kontentom v portáli praje
IKP!

MONITORING

KULTÚRNY
KYSLÍK

38 ●

Smutné anekdoty

Marx: "Bohatstvo je krádež."

A krádež bohatstva je marxizmus - leninizmus."

Tomáš Janovic

Cézar - cena pre architektov

V popise ceny nájdeme vetu, ktorá nás v IKP vždy nadchne. Ide aj “o kultúrnu hodnotu stavby”. Hurá! nevyrušilo nás z nadšenia ani malé “s” v slove Slovensko na ich web stránke. Nebuďme malicherní. Snáď to opravia, keď to už nekontrolovali. Porota hodnotila rodinné domy, veď tam sa deti učia kultúre. Pozreli sa aj na kvalitu bytových domov - aj tam žijú kultúrni ľudia. Nasledujú priemyselné stavby a rekonštrukcie, opravy a potom už interiéry a pár exteriérov - ale nenašli na hodnotenie ani jednu budovu, ktorá by slúžila kultúre. Nestavíme knižnice, budovy pre filharmónie, nové múzeá, galérie (koľko rokov už nemáme tú slovenskú s malým “s”?) Nemohli by architekti začať protestovať a povedať, že chcú projektovať aj také “nevýnosné” budovy ako múzeá zároveň na komunitné centrá? Keď už neprotestujú, že sa tepláreň Dušana Jurkoviča zmení na kancelársku budovu. Treba predsa hlavne zarábať!

Igric - kde sa schádzajú všetci filmári, pokiaľ netočia, alebo sa nedurdia, že teraz nedostali.

Tento rok v malom priestore na Malej scéne. Ale hlavnou osobou nebol niekto malý, ale priamo Juraj Jakubisko. Mnohí by ho chceli napodobňovať v jeho rannej fáze, keď si písal scenár, kameroval, režíroval i strihal sám. Ale kto je taký geniálny a plný fantázie, ako bol on? Točiť bude určite do konca života, veď má nové srdce. Dúfame, že nie Svätopluka, radšej zase rozprávku, tam môže použiť svoju nekonečnú fantáziu. Svätopluk je síce tiež rozprávková bytosť, ale mýty nepustia a tak všetci vieme, ako to bolo. Nemali by sme ale zabudnúť, že Juraj nemohol roky točiť na Slovensku, bol kultúrnym vyvrhelom, lebo šancu dostávali tí, ktorí dnes nedostávajú ceny. Niet za čo by ich mali mať. A toto je tá najhoršia tradícia slovenskej kultúry a umenia a našej kultúrnej politiky. Vytesňovať dobrých za pomoci ministrov kultúry, aby bolo miesto pre podpriemerných straníkov.

Dosky - najreprezentatívnejšie ceny pre divadelníkov

Dlhé róby, zlaté ozdoby budovy Opery SND, kamery RTVS v priamom prenose, to všetko spôsobuje glamour Divadelných dosiek. 19. ročníkov sme chodili do Nitry, aby sme sa v komornejšom prostredí nielen porozprávali a ocenili, ale aj

dobře zabavili. a je nám za tými časmi ľúto. Prečo musí byť všetko v periférnej Bratislave? O 80 kilometrov ďalej ako Nitra aj pre Divadlo Pôtoň, nášho favorita a kolektív, ktorý je dlhodobo mimo pozornosť našej kultúrnej politiky. Kto by chodil z Tatra banky do Bátoviec, však? A pritom je to projekt nielen divadelný, ale aj kultúrne zúrodňujúci dedinské prostredie a projekt možného využitia nezmyselne veľkého kultúrneho domu z 50tych rokov so záhradou. Doteraz nemáme víziu, čo s nimi. Ale Ditteovci vedia. Bez pomoci kultúrneho centra a ministerstva. Gratulujeme.

Anasoft litera - najlepšia kniha roku 2017

Každý rok oceňujeme spoločenskú zodpovednosť firmy Anasoft, ktorá vytvorila, udržuje a čím ďalej tým viac propaguje slovenskú literatúru na Slovensku. Považujeme to za výnimočný počin. Hľadali sme aj tento rok v rôznych kníhkupectvách nominované knihy, ale od Bratislavy ďalej to bolo ťažšie a ťažšie. Pohľad na útle knižočky slovenských autoriek a autorov, strácajúce sa pri hrubých knihách prekladov zo zahraničia, signalizuje, že na veľký román musíme zase rok čakať. Román, ktorý by mal šancu zúčastniť sa napríklad Booker Price v Británii alebo National Book Award za preklad v USA. Keď sa tam mohla tento rok dostať Oľga Tokarczuk z Poľska svojou knihou “Bieguni”, snád' to nie je tak nespĺniteľný cieľ. Musíme v IKP zmapovať, čo museli urobiť vydavatelia, čo autorka a čo štátna kultúra, aby sa to stalo. Analýzu ako recept prinesieme v KK na budúci rok. Snád' to pomôže. Už len ten román.

Slovak Press Photo

Jediná cena, ktorá je medzinárodná, hoci len v našom regióne. A jej stránka má aj anglické summary. Sympatická je pre nás nielen tým, že tento rok vyhrala Grand Prix snímka občianskeho protestu na námestí SNP v Bratislave a niektorý z tých svietiacich mobilov by mohol patriť aj nám z IKP, ale aj preto, že je to občianska iniciatíva, úspešná a dobre propagovaná a nie oficiálna kultúrna politika MK SR, ktorá si spí ďalej sladkým spánkom. Čo by sme si predstavovali ako inováciu ministerstva? Napríklad pomoc pri vyvážaní fotografií do zahraničia, výstavy ocenených nielen v kultúrnych centrách MZV a EZ, ale aj v prestížnych galériách na západ od nás. Napríklad.

Cena Oskára Čepana

Nadácia Centrum súčasného umenia (nezverejníme zakladateľa ani náhodou, je na S) a ďalšia súkromná iniciatíva Collective (veľmi nedohľadateľných) stoja za veľmi známou cenou pre výtvarníkov do 40tky. Inak, neo-konceptuálne stratégie sme mali možnosť niekoľkokrát vidieť aj v našom sídle v Pistoriho paláci a veľmi nás prekvapilo, že si ich neprišli autori vziať a museli sme ich po čase vyhodiť. Umelecké dielo. Srdce nám krvácalo nad tou site-specific inštaláciou s protiamerickým tínejdžerským vyznením. Keď sme si čítali hodnotenia porotcov, nemohli sme sa zbaviť dojmu, že nakúkali neustále do slovníka cudzích slov (ako jeden známy výtvarník), aby sme im nerozumeli. Zaujalo nás hodnotenie “hybridná umelecká stratégia”. No, je to lepšie, ako hybridná vojna, ale...

Cena Hudobného fondu

Odovzdávaná skromne v Zichyho paláci zaslúžilým hudobným skladateľom. Žiadne slovenské Grammy a žiaden Bruno Mars. Ale cena Jána Levoslava Bellu, a od ceny Kafendu až po novú cenu Gejzu Dusíka, ktorá znamená prielom tvorcov populárnej hudby medzi vážnych skladateľov. Ale nekonali sa žiadne revolúcie. Cenu dostal Pavol Zelenay, ktorý pána Dusíka poznal ešte osobne. Všetci poznáme jeho melódie a Duchoňov či Kostolányiovej hlas. Ale gratulácie sa náležia. Keby pán Dusík žil teraz a pán Zelenay mal 30 rokov, boli by na vrchole všetkých hitparád. A nemuseli by sme vypínať povinné kvóty slovenského popu v rádiách.

Krištáľové krídlo

Prečo sme zaradili aj toto ocenenie do nášho zoznamu? Hoci nejde o hodnotenie odbornej poroty, ani o možnosť hodnotenia pôsobenia našej kultúrnej politiky, ale o nájdenie tých umelcov, ktorí to ešte nedostali? Nuž, nemôžeme obísť fakt, že vyše polovica cien je určená pre známe umelkyne a umelcov, ktorí boli v televízii a ľudia si ich pamätajú. A okrem toho RTVS to zaraďuje nie ako Dosky na Dvojku, ale priam na Jednotku, takže ceny budia väčšiu pozornosť, ako ktorákoľvek z cien za dielo. Takže tak.

Kultúrne glajchšaltovanie

Keď sa dajú dokopy fanatici, kariéristi, oportunisti a skrachovanci v neobvyklej konjunktúre priemernosti a nanešťastie zistia, že najpohodlnejší život ich čaká v kultúre, je koniec akejkolvek tvorivosti a ikonických titulov časopisov. Ak sa im podarí usadiť sa v budovách a zaplniť svojimi hlúposťami písacie stoly, ani heverom a tobôž Hevierom ich odtiaľ nedostanete. Nakoniec, ešte bude história o nich písať, že boli súčasťou zrady vzdelancov (prečítať Václava Černého). A oni si na náhrobný kameň na martinskom cintoríne dopredu dajú vyryť titul vzdelanec. Titul neoprávnený, ale tolerovaný, čo je jednou z národných tradícií našej otčiny.

Kultúrna hegemonia

Nechod'te na nás na Slovensku s duchovnou jednotou európskej kultúry. My sme jedineční. Naše ľudové spevy sú len naše, ako len vieme ujúkať. Naše kroje sú najkrajšie a odjakživa také boli, veď všetci sme potomkovia bírešov a bezzemkov. Vplyvy európskej kultúry alebo od susedov na našu kultúru? To možno v mestách, aj tých kráľovských, ale tie nám nepatria, tam žili tí iní.

Nikdy. Sme zvyknutí byť stále chudiatkami, obeťou tých úspešnejších silnejších. Nestačia im naše krásne devy, vystrúhané valašky či zvuk fujary? Čo by ešte chceli?

Kultúra ako náhrada politiky

Svet zamrel a hysterky a hysterici z celého sveta zamíkli v hojných slzách, keď sa dozvedeli, že konečne, ako to nazvať, dodýchal vo vlastných výkaloch premilovaný masový vrah Džugašvili, menovaný Stalin, v zoznamoch Koba. Kultúrny svet sa o pár rokov, keď sa už dalo, začal prebúdzat' zo svojich stalinských ilúzií o raji, svete bez problémov, krajine anjelov, ktorí nikdy nepomyslia na svoj prospech, skrátka sen kultúrnych tvorcov, ktorí chceli škrtnúť ľudský svet. A ako by sa vymotali z tohto strašidelného sna? Kompenzáciu našli v kultúre. Stále bola cenzúra, stále sa vyžadoval socialistický realizmus, stále bol obmedzený výber tém, ale ich frustrácia sa ľahučko a tvorivo sublimovala do literatúry, filmu, obrazov. Až do roku 1968. A dnes sa ich výtvormi hrdíme ako vianočný moriaci. Kedy frustráti budú zase vyhľadávať kultúru? Potrebujeme nutne!

Kultúrna úzkosť

Už je tu zas. Kultúrny rozmer existenciálneho znepokojenia. Kto sme a kam patríme? Čo má šancu, aby sa zvonku začlenilo do našej kultúry ako kedysi všetko od tradície kresťanstva a nemeckých Vianoc až po magdeburské právo stredovekých miest. Prečo sa stále bojíme, že prideme o našu identitu, keď prijímame anglické slová ako víkend a už ani neusilujeme nahradiť ich našimi výrazmi a nosíme pokojne džíny? Prijali sme do našej kultúry onakvejšie veci, napríklad nacionálny socializmus. Hovorí sa aj veľa o tom, že do slovenskej kultúry sa po 60 rokoch vracia kresťanská tradícia. A kedy odišla? So zánikom Pacem in terris? Otázkou je skôr, či máme schopnosť vytvárať autentickú kultúrnu komunitu. Napríklad obranou a dôrazom na človečenstvo, ktoré nás, či chceme či nie, v každom momente definuje. Schopnosť vstrebávať a obnovovať. Pokiaľ si nevyberieme otupovanie.

Kultúrna klíma

Máme za sebou horúce leto a dlhú krásnu jeseň a tak je nám úplne jedno, že okolo zúri kultúrna vojna a zo stromov na nás padá nielen lístie, ale aj nenávisť, rasizmus, a vodcovia na nás vyskakujú z televíznych správ. Nie, nie, darmo sa bránime pomysleniu na zodpovednosť, ktorá naozaj nie je súčasťou našej kultúry, budeme musieť vytiahnuť do boja. Ved' prebieha lúty kultúrny boj o našu dušu. A o divákov našej kultúry. Bohužiaľ, dnes je náš politický život ako ten najlepší európsky román, ktorý sme nikdy nenapísali. Je v ňom sex v tej najdrsnejšej podobe profesionálnych prostitútok v úlohe cudzích agentiek, klamstvá nebývalého rozsahu, o ktorých sa nikdy u nás nepísalo, ved' chceme vyzeráť pred svetom ako nevinné holúbky, a nakoniec vražda, dostatočne romantická a zároveň nezmyselná.

Kultúrne vytesnenie

V tom sme majstri. vytesnili sme - počítajte - uhorské dejiny s celou kultúrou, ktorú sme spoluvytvárali. Židovskú kultúru a pre istotu sme poslali na smrť aj židovské deti, aby nám tu nezavadzali. Vypoťkali sme Nemcov s ich kultúrou a pre istotu sme zabudli aj ich reč, aby nás nepokúšala. Čo na tom, že aj poslednú knihu napísal Štúr radšej v nemčine. Vyhnali sme Čechov, ale naďalej dnes zaplňame prázdne police kníhkupectiev ich prekladmi a dojíname sa Plickovými filmami. Zostali s nami len Cigáni so svojou kultúrou. Naučili nás hrať čo najrýchlejšie na husliach, ale zrejme ich považujeme za dostatočne kultúrne podradných aby sme ich nechali, nech si žijú za našimi mestami a dedinami. Aby sme si mohli prízvukovať, akí sme my lepší. A naša kultúra hodnotnejšia. Asi preto im znemožňujeme, aby boli vzdelanejší s heslom - každé cigánske dieťa mentálne zaostalé. Takto si zvyšujeme naše sebadomie a kultúrnu nadradenosť.

Projekt
vydávania
časopisu
Kultúrny kyslík
z verejných
zdrojov
podporil Fond
na podporu
umenia:

u.

fond
na podporu
umenia

ISSN 1339-6919
www.ikp.sk